

РЕВТОВ О. В.,аспірант кафедри кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.222.4

**ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Інститут відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві свого сучасного стану набув у ході різнопланового розвитку, починаючи від колективної кримінальної відповідальності у суспільному житті давнини.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінально-правовий вплив, заходи кримінально-правового характеру, підстави відповідальності юридичних осіб, історія.

Институт ответственности юридических лиц в уголовном праве свое современное состояние приобрел в процессе разнопланового развития, начиная с коллективной уголовной ответственности в общественной жизни древности.

Ключевые слова: уголовная ответственность, уголовно-правовое воздействие, меры уголовно-правового характера, основания ответственности юридических лиц, история.

The Institute of responsibility of legal entities in criminal law, a modern state has acquired in the course of diversified development, from collective criminal responsibility in the public life of antiquity.

Key words: criminal liability, criminal law impact, measures of criminal law, grounds of liability of legal entities, history.

Вступ. Розглядаючи генезу утворення та формування інституту відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві, можна виявити основні передумови та завдання такого інституту та пояснити значне його поширення у країнах сучасної Європи.

Сучасним прикладом змін кримінально-правової політики в аспекті узгодження українського законодавства з нормами права Європейського союзу, безперечно, є інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Необхідність введення такого інституту до законодавства України зумовлена численними рекомендаціями, що містяться у ратифікованих Верховною радою України міжнародно-правових актах, таких як Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи (ETS 173) від 27 січня 1999 р., Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р., Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р., Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. та інші.

Завдяки комплексному аналізу норм зазначених міжнародно-правових актів щодо відповідальності юридичних осіб в кримінальному праві можна встановити провідні ідеї належного запровадження, функціонування та удосконалення положень Кримінального кодексу України (далі – КК), які регулюють застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Оскільки дані положення є новацією для правового простору нашої держави, їх наукове дослідження та подальше застосування на практиці потребує пов-

ньшого з'ясування історичного досвіду розуміння їх правової природи та завдань упровадження у зарубіжному кримінальному праві.

Питання відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві у своїх працях досліджували багато вчених, таких як Р.В. Вереша, Б.В. Волженкін, С.Б. Гавриш, В.К. Грищук, С.Г. Келіна, І.Д. Козочкін, І.В. Красницький, Н.Є. Крилова, В.М. Кудрявцев, В.В. Лунєєв, О.О. Михайлов, А.В. Наумов, А.С. Нікіфоров, С.І. Нікулін, О.Ф. Пасека, А.В. Савченко, І.В. Сітковська, В.Н. Смітєнко, В.С. Устінов, П.Л. Фріс та інші. Проте залишається ще чимало її аспектів, які потребують ґрунтовного наукового аналізу.

Постановка завдання. Ефективне застосування досліджуваного інституту у правовому полі України неможливе без чіткого розуміння кола юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Отже, метою статті є дослідження першоджерел запровадження в міжнародному кримінальному праві ідеї відповідальності цих осіб; з'ясування соціальної зумовленості та мети захисту суспільства від окремих видів діяльності юридичних осіб за допомогою заходів кримінально-правового характеру.

Результати дослідження. Згідно із положеннями пункту D ст. 1 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи (ETS 173) від 27 січня 1999 р. «юридична особа» у контексті адресату застосування заходів кримінально-правового характеру – це будь-яке утворення, яке має такий статус за чинним національним законодавством, за винятком держав або інших державних органів, які здійснюють владні повноваження, та міждержавних міжнародних організацій [5]. Звідси до основних ознак, відповідно до яких певне утворення (суб'єкт суспільних відносин) визнається юридичною особою в аспекті дії інституту відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві, належать: соціальне утворення, певна організація фізичних осіб; передбаченість національним законодавством у межах конкретної країни можливості законного існування такого утворення та функціонування його як суб'єкта суспільних відносин; визначеність статусу такого утворення за національним законодавством як статусу юридичної особи; невключення до кола юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані такі заходи, держави та її органів.

Для повнішого розуміння мети введення законодавцем такого інституту до норм кримінального кодексу України варто насамперед проаналізувати передумови виникнення та особливості існування відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві на прикладі міжнародного законодавства та національного законодавства окремих зарубіжних країн.

Гене́за потреби захисту суспільства від протиправної діяльності юридичних осіб має свої корені у добі європейських буржуазних революцій. Саме в цей час зростає вагомість ролі юридичних осіб у житті суспільства внаслідок бурхливого розвитку капіталістичних відносин та збільшення варіацій колективної господарської діяльності (нові формації, наприклад акціонерні товариства, монополістичні об'єднання – картелі, трести, синдикати, концерни та інші). Проте поряд із позитивними змінами, що відбувалися у соціальному та економічному середовищі і були пов'язані, зокрема, із структурними перетвореннями у сфері здійснення господарської діяльності та збільшенням долі акціонерного сектору у різних галузях матеріального виробництва, набувають поширення випадки здійснення корпоративної діяльності всупереч порядку, передбаченому чинним законодавством. У зв'язку із цим з'явилась необхідність у розробці та застосуванні дієвіших заходів реагування на протиправну діяльність з боку юридичних осіб, оскільки існуюча система цивільно-правових та адміністративних засобів досить часто виявлялася недостатньо ефективною.

У цей період перед правниками постало питання щодо можливості застосування до юридичних осіб (корпорацій) заходів кримінально-правового впливу, а саме кримінальної відповідальності. Водночас аналіз доктринальних позицій XIX ст. свідчить, що досить часто у наукових колах висловлювались критичні зауваження щодо можливості такого роду посилення впливу на юридичних осіб зі сторони держави. У цей період значного поширення серед науковців набувають принципи винної відповідальності (принцип обов'язкової наявності в діяннях особи вини як суб'єктивного ставлення до вчинюваних дій або бездіяльності) та індивідуалізації кримінально-правових заходів за вчинений злочин. Саме ці ідеї

знайшли своє відображення у положеннях кримінальних кодексів більшості країн Європи, що стало значною перепорою до можливості застосування норм кримінального права стосовно юридичних осіб.

Важливо наголосити, що до моменту широкого поширення принципів винної та індивідуальної відповідальності судова практика виходила із постулатів правових доктрин середньовіччя, які базувались на принципі об'єктивного ставлення, а саме притягнення до кримінальної відповідальності за заподіяння суспільно небезпечних наслідків за відсутності вини, які, зокрема, допускали можливість колективної відповідальності за вчинений злочин. Інститут колективної відповідальності у рамках кримінального права вже існував за часів «Руської правди» (XI ст., у межах Давньоруської держави) та «Саксонського зерцала» (XIII ст., у межах сучасної Європи). Так, у положеннях ст. 19 Руської Правди визначено відповідальність окремої судово-адміністративної одиниці держави, тобто спільноти людей (колективу), що проживали на певній території і були поєднані круговою порукою. За вбивство огнищанина за умови, що мешканці судово-адміністративної одиниці, де знайдено труп огнищанина, не вдаються до пошуку злочинця, до всієї спільноти застосовувалося покарання у виді сплати «віри» (тогочасного штрафу). Такий аспект дії кримінального права за часів Руської правди дослідники називають відповідальністю колективу за свого члена або іншу особу. [13, с. 466] У положеннях ст. 86 книги III Земського права Саксонського зерцала передбачена можливість застосування примусових засобів кримінально-правового впливу у вигляді штрафу до колективного суб'єкта (селянської общини), якщо буде встановлено, що вона «обвела ровом чи обнесла огорожею землю іншої общини і буде з цієї причини призвана до відповіді». Ще одним колективним суб'єктом, до якого можливе застосування заходів кримінального впливу за Саксонським зерцалом Ейке фон Репкова, є замок – у разі безпідставного тримання у замку порушника миру та встановлення факту його невинуватості суддею при відмові у звільненні особи (параграф 4 ст. 71 книги III Земського права), а також у разі, коли грабіжники після вчинення злочину повернулись до замку і викрадене майно зберігається у ньому (параграф 5 ст. 72 книги III Земського права). Так європейське кримінальне законодавство XI–XIII ст. закріплювало можливість колективної відповідальності за вчинений злочин.

Ще одним давнім джерелом права, за яким визнавалась відповідальність у рамках кримінального права колективного суб'єкта, є Белозерська статутна грамота 1488 р., у якій зазначалось про відповідальність населення окремої місцевості, на якій було знайдено труп людини, за умови невжиття заходів серед населення до пошуку вбивці [12, с. 191].

Можливість застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб запроваджують і в законодавствах інших держав. Так, у судовій практиці Італії та Франції часів XIII–XVI ст. також можна знайти приклади винесення судових рішень про покарання міст, общин, гільдій та інших корпоративних утворень. Італійські середньовічні статuti припускали можливість покарання міста, волості, в яких було вчинено злочин щодо їх пана (наприклад, Римський статут 1362 р.) [4, с. 41]. У період середньовіччя можливість покарання колективу за дії, вчинені його членом, була передбачена в іспанському праві, праві Королівства Сицилії, канонічному праві (покарання екскомуніки накладалось на ціле місто чи регіон) [1, с. 7].

Варто наголосити, що важливу роль у правовій регламентації кримінальної відповідальності колективних утворень у межах континентальної Європи відіграв французький Ордонанс 1670 р. У зазначеному джерелі права континентальної Європи був передбачений розділ, що стосувався покарання товариств, у якому окремо визначалися види та порядок призначення покарань для міст. [7, с. 70]. В.К. Гришук під час аналізу досліджуваного питання та вивчення положень зазначеного джерела європейського права виокремив ряд характерних ознак для заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за французьким Кримінальним Ордонансом Людовика XIV. Так, зазначений акт законотворення передбачав для корпорацій, асоціацій та інших об'єднань застосування покарань майнового характеру: грошові штрафи, викупи, виплати, а для міст як особливих об'єднань – спеці-

фічні покарання: зруйнування, позбавлення певних прав, привілеїв або пільг, відшкодування спричиненої шкоди [4, с. 79–88].

Інститут заходів кримінально-правового впливу щодо колективних суб'єктів, який на той час обмежувався кримінальною відповідальністю общин, населення місцевості, замків, знайшов своє формальне і практичне закріплення у регулюванні здійснюваного державою впливу на відносини у суспільстві. За таких умов нові види колективних утворень до моменту прийняття та укріплення у правовому просторі ідей винної відповідальності та індивідуалізації заходів кримінально-правового впливу доволі виправдано та законно зараховувались до кола суб'єктів злочину.

В «Уложеннях про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. дослідниками також було виявлено правові підстави застосування заходів кримінально-правового впливу щодо колективних утворень та спільнот [14, с. 378]. Так, до кримінальної відповідальності могли притягуватись цілі волості чи села у разі переховування під час громадянської війни в межах свого місцезнаходження військових дезертирів [4, с. 41].

У наступних редакціях «Уложення про покарання кримінальні та виправні» з 1885 р. передбачалась кримінальна відповідальність єврейських громад у разі переховування дезертирів євреїв (ст. 530). Важливо підкреслити, що вже в «Уложеннях про покарання кримінальні і виправні», а саме ст. ст. 660, 661, встановлено кримінальну відповідальність власника заводу або іншого колективного суб'єкта господарських відносин за невиконання покладених обов'язків щодо соляного управління його уповноваженими особами за відома власника [15].

Встановлені законодавством можливості застосування заходів кримінально-правового впливу щодо колективів фізичних осіб стали передумовою до виникнення дискусій серед науковців того часу про можливість притягнення до відповідальності в межах кримінального права саме корпорацій як окремого виду суб'єкта суспільних відносин, а не сукупності фізичних осіб. Про прийняття науковою спільнотою того часу ідей можливості притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності свідчить думка П.П. Пусторослева про те, що лише деякі із небагатьох культурних кримінальних законодавств, як, наприклад, російське Уложення про покарання і нью-йоркське Кримінальне уложення, визнають за загальним правилом злочинцем фізичну особу, індивідуальну людину, а як виключення зараховують до можливих виконавців деяких злочинів певних юридичних осіб. [11, с. 201–202]. Але дискусійність питання стосовно кримінальної відповідальності юридичних осіб у той час була вирішена на користь прихильників позиції винної кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання. Так, вже у редакції «Уложення про покарання кримінальні і виправні» 1903 р. положення щодо можливості притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності не знайшли свого закріплення.

У перших декретах влади Радянської держави, таких як Декрет Ради Народних Комісарів (далі РНК) від 7 грудня 1917 р. «Про конфіскацію та оголошення власністю Російської Республіки всього майна Акціонерного товариства Богусловського гірничого округу»; Декрет РНК від 27 грудня 1917 р. «Про конфіскацію всього майна акціонерного товариства Кіштимського гірничого округу»; Декрет РНК від 26 січня 1918 р. «Про конфіскацію акціонерних капіталів колишніх приватних банків»; Декрет РНК від 9 травня 1918 р. «Про надання Народному Комісаріату Продовольства надзвичайних повноважень щодо боротьби зі сільською буржуазією, яка переховує хлібні запаси і спекулює ними», можна відстежити наявність використання ідеї застосування заходів кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб, яка ще й віднайшла своє практичне застосування. Корпоративна відповідальність такого роду в Радянській державі насамперед передбачала можливість законного застосування з боку держави конфіскаційних заходів у рамках адміністративно-правового та кримінально-правового впливів на регулювання відносин у суспільстві. Зокрема, у Декреті РНК від 9 травня 1918 р. «Про надання Народному Комісаріату Продовольства надзвичайних повноважень щодо боротьби зі сільською буржуазією, яка переховує хлібні запаси і спекулює ними» передбачалась кримінальна відповідальність для фізичних осіб і окремої спільноти за розтрату хлібних запасів і відмову доставляти їх на збиральні пункти.

Чітко було окреслено відповідальність юридичної особи постановою РПО від 10 листопада 1922 р., у якій зазначалось, що у випадку виявлення при обстеженні чи ревізії кредитної установи вагомих порушень уставу чи зловживань Народному Комісаріату Фінансів надається право виходити із поданням про закриття кредитної установи до Ради Праці та Оборони, якою приймається постанова про таке закриття [16, с. 247], [4, с. 43]. Але досить неоднозначно у цьому випадку визначено природу таких заходів в аспекті їх приналежності до проявів адміністративно-правового чи кримінально-правового впливу.

Щодо чіткого віднесення окремих заходів впливу у Радянській державі до кримінально-правових варто наголосити, що відповідно до положень ст. 106 Кримінального кодексу РРФСР 1922 р. та постанови Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету (ВЦВК) та РНК СРСР від 21 вересня 1922 р. заходи кримінально-правового характеру за перевищення влади могли застосовуватись не лише до фізичної особи, а й до виконавчого комітету, в якому було вчинено його уповноваженою особою такої злочин.

Водночас поряд із фактами практичної реалізації досліджуваного інституту напрями наукового осягнення питання необхідності і можливості відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві Радянської держави знаходили дедалі більше прихильників погляду на кримінально-правові відносини з точки зору можливості існування як суб'єкта злочину лише фізичної особи. Так, С.В. Познишев зазначав, що визнання юридичних осіб можливими суб'єктами злочину повинно було б привести до створення особливих правил для їх кримінальної відповідальності; введення таких особливих правил тільки ускладнювало б роботу законодавця і судді; проти такого ускладнення не можна було б заперечити, якщо б воно було викликане певним інтересом, дійсною потребою [10, с. 53].

Негативне ставлення до інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб було закладено доктриною радянського кримінального права, яка гнівно критикувала «реакційну» сутність такої відповідальності, використовувану капіталістичними державами як інструмент боротьби з прогресивними організаціями. Майже повна ліквідація приватного сектора часів колективізації призвела до того, що колективні суб'єкти могли існувати тільки як елементи адміністративно-командної системи управління економікою. Це, у свою чергу, зумовило усунення інституту відповідальності юридичних осіб, оскільки держава не могла одночасно вчиняти правопорушення і сама до себе застосовувати санкції. На цьому ґрунті принцип особистої винної відповідальності як противага відповідальності корпорацій зводився до прогресивних досягнень вітчизняної доктрини. У межах цієї концепції були прийняті всі КК РРФСР 1922, 1926 і 1960 рр. [8, с. 20].

Рішучим кроком радянської влади в аспекті вирішення питання щодо можливості застосування заходів державного впливу до юридичних осіб у рамках ще й адміністративного права стало прийняття Президією Верховної Ради СРСР Указу «Про подальше обмеження застосування штрафів, що накладають в адміністративному порядку» 1961 р. У цьому Указі зазначалось, що у зв'язку зі зміцненням державної дисципліни у діяльності установ, підприємств і організацій та подальшим підвищенням особистої відповідальності посадових осіб скасовувалось накладення штрафів в адміністративному порядку на підприємства, установи, організації та встановлювалося, що штрафи накладаються на тих посадових осіб, які у порядку виконання своїх службових обов'язків повинні були вживати заходів до своєчасного виконання установлених правил. Рік по тому аналогічний Указ прийняла і Президія Верховної Ради РРФСР. Проте законодавець пізніше запровадив кілька складів адміністративних правопорушень, за які покаранню підлягала саме юридична особа [9, с. 19].

Лише у 90-х рр. XX ст. внаслідок зростання рівня поширення ринкових відносин у пострадянських країнах питання відповідальності юридичних осіб в межах кримінального права знову набуло стану активних обговорень та почало по-новому звучати, виходячи із нових варіацій відносин у суспільстві.

Інша ситуація мала місце у кримінальних законодавствах країн Європи. У Франції, хоча Французька революція 1789-1794 рр. внесла жорсткі корективи у розуміння спільнотою місця колективних утворень, встановивши ідеї того, що будь-які соціальні утворення – це насамперед

сукупність окремих індивідів, все ж таки, в силу специфіки кримінального законодавства Франції, яке представлено, окрім Кримінального кодексу, ще й цілим рядом законодавчих актів, ідея можливості притягнення колективних суб'єктів суспільних відносин до кримінальної відповідальності знайшла своє відображення на законодавчому рівні. Так, ст. 36 Закону «Про відділення церкви від держави» від 9 грудня 1905 р. зазначала, що відповідальність за несплату штрафу, призначеного священикові за вчинення порушення, несе релігійна організація. Законом від 19 липня 1934 р. про морську торгівлю було встановлено солідарну кримінальну відповідальність капітана корабля і власника корабля, який міг бути не лише фізичною, а й юридичною особою. Ст. 26-2 Кодексу Франції про працю, яка вже втратила чинність, визнавала підприємство – юридичну особу відповідальною за сплату штрафу і судових витрат, призначених його працівникові обвинувальним вироком суду за вчинений із необережності злочин на виробництві. Закон від 14 січня 1933 р. про боротьбу з торгівлею дітьми під виглядом усиновлення передбачав кримінальну відповідальність як фізичних осіб, так і організацій [4, с. 54].

Важливе значення для поширення інституту відповідальності юридичних осіб у рамках кримінального права на території країн континентальної Європи (зокрема Франції) мав Ордонанс від 5 травня 1945 р. про кримінальне переслідування установ преси, які співпрацювали з окупантами в роки Другої світової війни. Поряд з фізичними особами – власниками установ преси кримінальній відповідальності могло підлягати будь-яке товариство, асоціація, синдикат в особі виконавця чи співучасника злочинного діяння. У сфері мовлення (преси і друкованих видань) у той час дуже рідко власниками відповідних установ були фізичні, а не юридичні особи. Відповідно, Ордонанс був розрахований на застосування щодо організацій. У ньому вперше були визначені підстави кримінальної відповідальності юридичної особи: а) діяння, вчинене від імені юридичної особи; б) діяння, вчинене на користь юридичної особи; в) діяння, вчинене органами чи керівниками юридичної особи. Передбачались такі види покарань, які застосовувались до юридичної особи, як припинення діяльності юридичної особи із заборобою її відновлення; конфіскація майна (повна або часткова); опублікування вироку суду [6, с. 50–51]. Такий підхід до законодавчої регламентації державного впливу на діяльність юридичних осіб у кримінальному праві Франції поклав початок структурованому розумінню правниками процесу визначення підстав, видів та меж застосування заходів кримінально-правового характеру відносно юридичних осіб як окремих, самостійних суб'єктів суспільних відносин.

У Франції після подій Другої Світової війни, коли питання кримінальної відповідальності юридичних осіб особливо гостро не звучало, через наявність безлічі інших першочергових проблем, які потребували законодавчого вирішення, починаючи з другої половини ХХ ст. ідеї поширення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності юридичних осіб дещо змінили свій вектор у напрямі визнання юридичної особи фікцією, що зумовило у зазначений період збільшення кількості противників існування досліджуваного інституту в рамках кримінального права. Проте, незважаючи на те, що на науковому рівні заперечується можливість притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності, відповідно до норм Кримінального кодексу Франції 1992 року до кримінальної відповідальності може бути притягнута будь-яка юридична особа, окрім держави. При цьому слід зазначити, що ці положення досить широко застосовуються на практиці.

Вражаючими прикладами практичного застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у Франції є рекордний штраф, який було призначено корпорації за вчинений злочин у розмірі 1 875 000 євро [2, с. 11], що у п'ять разів більший за рекордний розмір штрафу, який призначався у Франції для фізичної особи. Досить високі розміри штрафу свідчать про реальну роль досліджуваного інституту в дії механізму захисту державою суспільства від злочинів, які можуть вчинятись в інтересах або від імені юридичних осіб, а також про високу оцінку рівня потенційної загрози для держави і суспільства незаконної діяльності корпорацій.

Рушієм для практичної реалізації таких рекомендацій та більш якісної імплементації міжнародно-правових норм Україною стали реальні зміни у законодавстві внаслідок виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Висновки. Аналізуючи генезу відповідальності колективних суб'єктів у кримінальному праві деяких зарубіжних країн, а саме таких їх формаційних утворень, як юридичні особи, варто зазначити, що сучасне поширення ідей необхідності кримінально-правового захисту суспільства від злочинної діяльності юридичних осіб є логічним та необхідним, особливо в умовах їх сучасної впливовості.

Досліджуваний інститут в аспекті кримінального права має своєю передумовою насамперед реакцію суспільства на потенційну небезпеку, яка може бути породжена незаконними діями юридичних осіб та сягати значних меж через масштаби та специфіку їх діяльності. Взята за основу система допустимості колективної відповідальності в кримінальному праві сьогодні адаптована до норм національного законодавства сучасних європейських країн. Варто наголосити, що в тих правових системах, де основоположними є ідеї винної відповідальності та індивідуалізації покарань, система застосування заходів кримінально-правового характеру до колективних утворень досить вдало змогла інтегруватись у законодавство, не порушуючи таких принципів. Прикладом логічної та узгодженої імплементації положень про відповідальність юридичних осіб у праві країн, у яких діють зазначені ідеї, стала Україна, де досліджуваний інститут «безконфліктно» було введено до Кримінального кодексу при застосуванні прийому, за якого заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб визнаються окремими, відмінними за своєю природою від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Adam Kasprzyk. Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych / Adam Kasprzyk // Praca magisterska napisana na seminarium Prawa karnego / Katolicki Uniwersytet Lubelski. – Lublin, 2005. – S. 7.
2. Clifford Chance «Corporate Liability in Europe» (2012). London. LLP. 11 p.
3. Гришук В.К. Питання кримінальної відповідальності юридичних осіб в Англії, США, Франції та Республіці Польща / В.К. Гришук // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – Вип. 10. – С. 79–88.
4. Гришук В.К., Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / В.К. Гришук, О.Ф. Пасека. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – с. 54
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи від 27 січня 1999 р. [Електронний ресурс] Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_101
6. Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции / Н.Е. Крылова. – М. : Спарк, 1996. – С. 50–51.
7. Крылова Н.Е. Уголовная ответственность юридических лиц во Франции: предпосылки возникновения и основные черты / Н.Е. Крылова // Вестник Московского университета. Серия 11. – 1998. – № 3. – С. 70.
8. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов. – К., 2008. – С. 20.
9. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления / А.С. Никифоров // Государство и право. – 2000. – № 8. – С. 19.
10. Познышев С.В. Очерк основных начал уголовного права / С.В. Познышев. – М. : Юрид. изд-во Наркомюста, 1923. – Т. 1. – С. 53.
11. Пусторослев П.П. Русское уголовное право: лекции. Общая часть. Выпуск 1. Введение. Источники уголовного права. Преступление / П.П. Пусторослев. – Юрьев : Типография К. Маттисена, 1907. – С. 201–202.
12. Российское законодательство X – XX веков: в 9 т. Т. 2. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. – М. : Юрид. лит., 1985. – С. 191.
13. Савченко А.В. Юридична особа як суб'єкт злочину: питання реформування кримінального законодавства / А.В. Савченко // Реформування правової системи України: пробле-

ми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів; Національна академія управління. – К., 2004. – Ч. 2. – С. 466.

14. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции: часть общая: в 2 т. / сост. и отв. ред. Н.И. Загородников. – М.: Наука, 1994. – Т. 1. – С. 378.

15. Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года / Н.С. Таганцев. – М.: Книга по Требованию, 2012. – 926 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://static.my-shop.ru/product/pdf/129/1286406.pdf>

16. Трайнин А.Н. Избранные произведения. Защита мира и уголовный закон / А.Н. Трайнин; под. общей ред. Р.А. Руденко. – М.: Наука, 1969. – С. 247.

СІВАК О. В.,

ад'юнкт кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.3/.7

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ЗЕМЛЯМИ ВОДНОГО ФОНДУ В ОСОБЛИВО ВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ (СТ. 239-2 КК УКРАЇНИ): ДО ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

У статті досліджено проблему об'єкта незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, здійснено аналіз законодавства та позицій науковців із цього питання, запропоновано шляхи вирішення виявлених у результаті дослідження прогалин.

Ключові слова: *землі водного фонду, злочини проти довкілля, об'єкт злочину, Кримінальний кодекс України.*

В статье исследована проблема объекта незаконного завладения землями водного фонда в особо крупных размерах, осуществлен анализ законодательства и позиций ученых по этому вопросу, предложены пути решения выявленных в результате исследования пробелов.

Ключевые слова: *земли водного фонда, преступления против окружающей среды, объект преступления, Уголовный кодекс Украины.*

The article explored problem of object illegal possession land water fund in especially gross amount, the analysis of legislation and positions of academics on the subject, proposed ways of solution detected in resulting research gaps.

Key words: *lands water resources, crimes against the environment, object of the crime, The Criminal Code of Ukraine.*

Вступ. Із внесенням до Кримінального кодексу України у 2009 р. ст. 239-2, яка визначила межі кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах, було вирішено питання кримінально-правової охорони земель водного фонду.

